

Kristinuskon vaikuttajat

■ MATTI MYLLYKOSKI

Tom Holmén: *Jesus*. WSOY 2007; Antti Mustakallio: *Paavali*. WSOY 2007; Timo Nisula: *Augustinus*. WSOY 2008; Olli-Pekka Vainio: *Luther*. WSOY 2008.

Nykyisin entistä kapeammin taloudellisesta tuottavuudestaan kiinnostunut WSOY on kaikesta huolimatta uskaltanut julkaisemaan sarjaa, joka tuo teologista perustietoa tavallisen lukijan ostettavaksi. Pokkareina painettu sarja *Kristinuskon vaikuttajat* pyrkii esittelemään ytimekkäästi ja yleistajuisesti keskeisten hahmojen ajattelun ja julistuksen oman aikansa kontekstissa. Suomalaiselle lukijalle linja kulkee vaivattomasti Jeesuksesta Paavalin ja Augustinuksen kautta Lutheriin. Kiinnostavaa nähdä, miten sarja täydentyy, jos uusia

osia on vielä tulossa. Sarjan teokset ovat hyvin kirjoitettuja, olennaiseen keskittyviä ja yleistajuisia esityksiä.

Kirjassaan Jeesuksesta Tom Holmén erottaa tutkimuksen ja uskon useaan otteeseen toisistaan. Jeesus on vaikea tutkimuskohde siksi, että hänellä on erityinen rooli kristinuskon keskushenkilönä, jonka sanojen ja tekojen yllä lepää ylläluonnollisuuden aura. Holmén korostaa perinteiseen tapaan, että Jeesus-tutkimuksen tärkeimpinä lähteinä ovat synoptiset evankeliumit (Matteus, Markus, Luukas) ja niitä etenkin sellainen aineisto, joka on riippumatonta muista lähteistä: Holmén antaa kuitenkin myös Johanneksen evankeliumille hieman enemmän arvoa kuin tutkimuksessa tavallisesti tehdään. Jeesus-tutkimuksen kriteereistä Holmén korostaa – aivan oikein – Jeesuksen liittämistä yksilöllisellä ja uskottavalla tavalla aikansa juutalaiseen kontekstiin. Tämä näkökulma on korostunut viime vuosikymmenten Jeesus-tutkimuksessa, mutta sen käyttäminen on myös johtanut monenlaisiin, jyrkästikin toisistaan poikkeaviin tuloksiin.

Esitellessään Jeesuksen ajan juutalaisuutta Holmén kiinnittää aiheellisesti huomiota ennen kaikkea sen monimuotoisuuteen sekä siihen, että Jeesus ei ollut mitenkään ainutlaatuinen juutalainen. Tutkimus on korjannut perinteistä kristillistä näkemystä siinä, että Jeesuksen ajan juutalaisuus ei ollut synkkä ja ritualistinen lakiuskonto, vaan siinä tunnettiin hyvin myös Jumalan armo ja rakkaus. Jumalan valtakunnan toteutumista odotettiin myös monin eri tavoin.

Kun Holmén seuraavaksi esittelee luku luvulta Jeesuksen jul-

kisen toiminnan ydinkohdat, hän seuraa paljolti tutkimuksen suurta valtavirtaa. Useimmat tutkijat lähtevät siitä, että Jeesuksen toiminnan juuret olivat Johannes Kastajan joukoissa, joissa hän otti myös kasteen. Johannes oli askeetti, joka julisti pian tulossa olevaa tuomiota sekä elämässään täyskäänönksen tehneiden ja kasteen ottaneiden pelastumista. Holmén pitää uskottavana evankeliumien kuvausta, jonka mukaan Jeesus samastui Johanneksen julistamaan messiaslahmoon. Johannes sen sijaan horjui suhteessaan Jeesukseen (Matt. 10:3).

Jumalan valtakunnan julistus oli Jeesuksen sanoman ydin. Holmén ottaa esille sen tutkimuksessa hyvin tavallisen ajatuksen, että Jeesus julisti valtakunnan yhtäältä jo tulleeeksi, toisaalta taas vasta tulossa olevaksi (jo nyt – ei vielä). Holmén ratkaisee dilemman sillä, että *pelastus* oli Jeesukselle jo nykyisyydessä tapahtuva asia, kun taas *tuomio* koittaa vasta aikojen lopussa. Tuomituiksi tulevat silloin ne, jotka eivät ole ottaneet Jeesuksen sanomaa vastaan. Holménin mukaan Jeesuksen oma auktoriteetti tulee esiin hänen vertauksissaan, koska hyväksyessään syntiset ja hylkiöt sekä ateriyhteytensä että Jumalan valtakuntaan hän esiintyy Jumalan arvovalalla.

Jeesus nimesi kaksitoista oppilasta erityisiksi seuraajikseen ennakoitakseen Israelin ennalleen asettamista: Jumalan valtakunnassa kaikki sukukunnat kootaan lopulta yhteen. Holmén pitää olennaisena sitä, että Jeesuksen perustamassa uudessa yhteisössä kaikki oli sidoksissa hänen persoonaansa. Hän korostaa edelleen, että ihmeet olivat evankeliumitraditiossa huo-

mattavalla sijalla muihin tuon ajan ihmekertomuksiin nähden. Holménin kelpuuttaa monet Jeesuksen sanan voimalla tai koskettamalla tekemät ihmeet historiallisesti luotettaviksi tapahtumiksi; niitä tekemällä Jeesus osoitti olevansa luvattu Messias ja että valtakunta on tulossa (Matt. 11:5–6). Tähän liittyy myös se, että Holménin mukaan Jeesus katsoi olevansa Mooseksen lain suhteen täysin itsenäinen; Messiaana hän tunsikin Jumalan tahdon.

Holmén pitää tärkeänä lähtökohtana sitä, että Jeesus näki selvästi, millainen kohtalo häntä Jerusalemissa odotti. Tämän vuoksi hän myös kantoi huolta kuolemansa jälkeisestä tilanteesta ja asetti ehtoollisen muistoateriakseen, johon liittyy uuden liiton solmiminen ja syntien anteeksiantamus. Jeesuksen ristinkuolema tuhosi unelman valtakunnan välittömästä tulosta, mutta jätti yhteisön ja uskon lupauksen elämään. Holménin kuva historian Jeesuksesta edustaa yhtä tulkintaa. Toisenlaisen tulkinnan mukaan historian Jeesuksella ei ollut Messiaan itsetietoisuutta vaan pikemminkin ainutlaatuisen profeetan käsitys asemastaan. Monet ovat myös tulkinneet Jeesuksen viimeisiä päiviä siten, että Jeesuksella ei ollut erityistä suunnitelmaa kuolemansa jälkeistä tilannetta ajatellen.

Kirjassaan Paavalista Antti Mustakallio ottaa tehtäväkseen esitellä Paavalin ennen muuta kristinuskon ensimmäisenä teologina, mutta haluaa ymmärtää apostolia myös oman aikansa ja tilanteensa ihmisenä. Lähetysmatkat saavat lyhyen kuvauksen, samoin Paavalin toiminnan kronologiaan liittyvät kysymykset.

Mustakallio korostaa, että kristittyjä vainoavasta fariseuksesta dramaattisesti kristityksi kääntynyt Paavali oli Kristus-uskon julistajanakin edelleen juutalainen. Kaikki hänen julistuksensa keskeiset elementit pohjautuvat juutalaisuuteen. Mustakallio selittää kääntymyksen ennen muuta sillä, että Paavali tuli vakuuttuneeksi Jeesuksen ylösnousemuksesta ja sen myötä koittaneesta lopun ajan läheisyydestä.

Kirjeitä kirjoittaessaan Paavali eli jatkuvasti käsillä olevien konfliktien ja haasteiden keskellä. Kirjeet olivat ruumiillisen läsnäolon korvike. Mustakallio kiinnittää erityistä huomiota Paavalin retoriikkaan, jonka taustalla näyttää olleen jonkin tasoinen käytännön oppineisuus, vaikkakaan ei syvällistä eikä perusteellista koulutusta.

Jeesus oli Paavalille ennen muuta ristiinnaulittu ja ylösnoussut Herra, joka tulisi pian takaisin lopunajallisena tuomarina. On kiistanalaista, kuinka korkealle Paavali korotti Jeesuksen. Mustakallio korostaa mielestäni oikein, että Paavali monessa kohtaa ja kiistatta *alisti* ylösnouseen Jeesuksen Jumalalle. Paavali puhuu Jeesuksesta toisesta näkökulmasta kuin evankeliumit. Puhuessaan Jeesuksesta hän viittaa tähän nähden kohtuullisen usein Jeesuksen opetuksiin, ja Mustakallio korostaa, että keran maan päällä elänyt Jeesus ei ollut Paavalille merkityksetön.

Mustakallio esittelee Paavalin teologian ydinkohdat varsin perinteisellä tavalla. Ihmissuku on kauttaaltaan syntinen, Aadamissa langennut, mutta Jeesus on kärsinyt sille kuuluneen rangaistuksen, sovitannut sen synnit ja avannut tien pelastukseen ja kelpaavuuteen Ju-

malalle; vanhurskaiksi luetaan viimeisellä tuomiolla ne, jotka uskovat. Tästä juontuu kristittyjen Kristus-yhteys: Paavalin mukaan Kristus elää heissä.

Paavalin suhde Mooseksen lakiin oli ongelmallinen. Mustakallio sanoo hyvin luterilaisesti, että Paavalin mukaan lain tehtävänä on osoittaa ihmisen kurja ja epätoivoinen tila Jumalan edessä ja ajaa kohti pelastusta Kristuksessa. Kaikki eivät tyydy tähän perinteiseen vastaukseen, vaan ajattelevat, että Paavalin taistelu lain kanssa oli paljon kipeämpi; olihan laki Jumalan itsensä antama. Mustakallio päätelee Paavalin ajattelun, että synnin voima maailmassa oli paljon suurempi kuin miltä se perinteisen lakihurskauden valossa näytti. Siksi Jumalan suunnitelmiin kuului Messiaan kuolema ristillä lain kiroamana, ja Kristus merkitsi lain loppua.

Kirjansa lopussa Mustakallio vastaa joihinkin Paavalin etiikkaa koskeviin kysymyksiin, jotka ovat olleet esillä viimeaikaisessa kirkollisessa keskustelussa. Hän torjuu käsityksen Paavalin naisvihamielisyydestä ja pitää tätä päinvastoin oman aikansa kehyksissä naisiin myönteisesti suhtautuneena opettajana. Edelleen Mustakallio katsoo, että Paavali ei puhu homoseksuaalisuudesta ilmiönä, vaan arvioi ainoastaan homoseksuaalisia tekoja, jotka ovat Jumalan luomistyön vastaisia.

Kirjassaan Augustinuksesta Timo Nisula on vaikean haasteen edessä: lännen keskeisen kirkkoisän kirjoitukset muodostavat kokonaisen kirjaston, josta on kirjoitettu myös rannaton määrä tutkimusta. Nisula dokumentoi halki kirjansa tärkeimmät kohdat viit-

tauksilla Augustinuksen teoksiin, ja kirkkoisän teosten luettelosta selviävät käytetyt lyhenteet. Nisula listaa myös suomennetut Augustinuksen teokset sekä osan niistä kirjoitetusta tutkimuksesta.

Nisula viittaa johdannossa siihen, että ”viime vuosikymmeninä on ilmaantunut myös koko liuta pahanilkisiä haudankaivajia, joille Augustinuksessa henkilöityvät kaikki länsimaisen kulttuurin ja kristinuskon nurjat puolet”. Nisula ottaa näihin etäisyyttä ja pyrkii sen sijaan keskittymään teologisiin teemoihin: ihmisen sisäiseen elämään, pahan ongelmaan, armoon ja kristillisen yhteisön identiteettiin.

Nisula kuvaa eloisesti Augustinuksen elämää manikealaisuudesta kristinuskoon kääntyneenä ja Hippon piispaksi päätyneenä miehenä, jonka ajan täyttivät teologisen ajattelun ja kirjoittelun rinnalla rikas sisäinen elämä, runsas kirjeenvaihto ja kirkollisen elämän työläät haasteet. Nisula onnistuu vakuuttamaan lukijansa siitä, että Augustinus ei ollut yksitoinen teologi, vaan hänellä riitti toimisaan myös inhimillisyyttä ja tervettä järkeä.

Nisula avaa kirjansa systemaattisen osan Augustinuksen tietopilla. Augustinus pyrkii osoittamaan, että tiedolla on aina ulkopuolinen lähde ja takaaja. Tämä on viime kädessä Jumala, joka puolestaan on ilmoittanut itsensä Raamatussa. Augustinuksen hermeneutiikassa keskeinen periaate on Jumalan rakkaus, josta kirjoitukset todistavat, kun taas Raamatun lukijan asenteeksi hän tarjoaa nöyryyttä Jumalan ilmoituksen edessä.

Augustinuksen kamppailu aiemmin edustamansa manikealaisuuden kanssa johti hänet edusta-

maan teesiä, jonka mukaan Jumala on sekä hyvä että kaikkivaltias, riippumatta siitä, että maailmassa on paha ja kärsimystä. Moraalinen paha on peräisin ihmisen tahdosta. Uskon syntyessä on inhimilliseltä kannalta olennaista, että koko ihmisen mieli – muisti, ymmärrys, tahto – kääntyy ikuista ja rationaalista totuutta kohti ja suuntautuu Jumalaan, joka parantaa iterakkaudessaan kieroutuneen ihmisen omalla rakkaudellaan.

Nisulan seikkaperäisestä teoksesta riittäisi paljonkin poimittavaa, mutta tyydyn vielä ottamaan esiin vain yhden seikan. Augustinuksen käsitys ihmisen seksuaalisuudesta perustuu siihen, että lankeemuksessa ihmisruumiiseen luikerteli himo. Tätä ennen seksuaalisuus oli ollut järjen ja harkinnan hallitsemaa toimintaa kuin maan kyntäminen. Vaikka Augustinus hyväksyy langenneen maailman seksuaalisuuden, näkee kokonaisvaltaisen ja järjenvastaisen himon täydelleen syntiinlankeemuksen seuraukseksi. Himon synnillisyyttä hän selittää häpeällä, jota kaikki ihmiset tuntevat sukupuolikäyttäytymisessään. Nisula selittää Augustinusta joka kohdassa myötäkarvaan ja pitää Augustinuksen seksuaalisuuden vastaisuudesta esitettyjä tulkintoja epäreiluina karikatyreinä.

Näen Augustinuksen käsityksessä kuitenkin kaksi ydinongelmaa, joilla on ollut traagiset seuraukset kirkon opetukselle. Ensinnäkin Augustinus erotti himon ja rakkauden toisistaan, antaen ymmärtää, että hyvä ja oikea sukupuolten välinen rakkaus olisi himotonta. Tällainen käsitys sukupuolisuudesta on johtanut aivan liian usein tekopyhyteen ja val-

heellisuuteen. Toinen ongelmallinen piirre on siinä, että Augustinus liitti katseilta suojattuun rakasteluun aina ja olennaisesti häpeän, joka juontuu lankeemuksesta. Häpeän sijaan kristikunnan olisi mielestäni oltava valmis puhumaan rakastelun *intiimisyydestä*, mikä ei lainkaan hämää seksuaalisuuteen liittyviä eettisiä kysymyksiä – pikemminkin päinvastoin. Yhtä kaikki, Nisulaa on kiittäminen hyvästä kirjasta. Hän on jäsentänyt tekstinsä kokonaisuuden mainios- ti Augustinuksen ajattelun solmu- kohtien mukaan, ja kirja on antoi- ssa luettavaa.

Kirjassaan Lutherista Olli-Pek- ka Vainio ottaa ohjelmallisesti esiin ne synkät mielikuvat, joita varsinkin suomalaisessa mediassa liite- tään luterilaisuuteen. Historialli- seen ja teologiseen autenttisuuteen tähtäävällä otteella hän pyr- kii osoittamaan, että Luther itse ei ole syypää suomalaisen ahdis- tukseen, työnarkomaniaan ja ali- tuiseen syyllisyyden tuntuun. Kir- ja on esitykseltään suppea ja keski- tetty, koska Lutherin elämäkertoja on suomeksikin saatavilla useita, myös teologisista erityiskysymyk- sistä on olemassa paljon suoma- laistakin keskustelua.

Kuvatessaan Lutherin vaihei- ta augustinolaismunkkina Vainio kiinnittää huomiota Lutherin tun- nollisuuteen, omantunnonarkuu- teen ja syyllisydentunteisiin. Tä- mä munkkiajan raskas taakka kir- posi Lutherin harteilta, kun hän ymmärsi Jumalan vanhurskauden lahjaksi eikä vaatimukseksi – lah- jaksi, joka otetaan vastaan usko- malla. Vainio muistuttaa, että tämä niin kutsuttu tornikokemus, johon Luther pöytäpuheissaan viittaa, ei tarkkaan ottaen sattunut Witten-

bergin Mustan luostarin tornin työhuoneessa, vaan vessassa. Mo- nien muidenkin tutkijoiden tapaan Vainio kiinnittää huomiota siihen, että Lutherin teosten perusteella ei voi jäljittää jotakin yksittäistä kään- nekohtaa, jolloin hänen teologian- sa olisi muuttunut.

Kirjansa toisessa osassa Vainio selostaa muutoksen aikaa, jonka keskellä Lutherin ajattelu kehittyi. Antiikin lähteille hakeutuvan hu- manismin nousu, skolastiikan kiis- tanalaisuus ja kirkon rappio, eten- kin paavin lanseeraama aneakaup- pa, viitoittivat Lutherin tietä para- doksien teologiaan ja uudenlaiseen opetukseen kirkosta, yhteiskun- nasta ja kristillisestä elämästä. Vai- nio aloittaa Lutherin käsityksellä ihmisen tahdon orjuudesta hänen yläpuolellaan olevissa kysymyksis- sä – etenkin niissä, jotka koskevat Jumalaa ja pelastusta. Vaikka ih- minen ei Lutherin mukaan voi vai- kuttaa pelastukseensa, joka on täy- sin Jumalan armon varassa, Luther ei anna periksi ennaltamääräämis- opille. Kristityn tulee hänen mu- kaansa yksinkertaisesti tarrautua luottavaisesti Jumalan lupauksiin eikä pohtia mahdottomia.

Ihminen rakastaa pohjimmil- taan vain itseään, mutta Jumala ra- kastaa sitä, mikä ei ole mitään. Ju- malan laki paljastaa ihmiselle, et- tä hän ei ole mitään, ja sellaisena mitätön ihminen voi nähdä ja ot- taan uskossa vastaan Jumalan rak- kauden. Syntisen ihmisen van- hurskauttaminen perustuu ihmi- seksi tulleen Jumalan, Jeesuksen Kristuksen persoonalle, jossa syn- ti, kuolema ja Jumalan viha tehdään tyhjiksi. Tällaisessa prosessissa Ju- mala tekee ihmisen vanhurskaak- si, joka pysyy kuitenkin aina myös syntisenä. Vainio selittää edelleen,

kuinka Luther näkee Jumalan ar- mon ja rakkauden vastaanottami- sen johtavan lähimmäisen rakas- tamiseen.

Vainio selvittää Lutherin para- doksien teologian lisäksi myös hä- nen suhdettaan kirkkoon, perhee- seen ja yhteiskuntaan sekä kristil- liseen elämään. Hän muistuttaa, että Lutherin julistus on vaikutta- nut yhteiskunnan uudistumiseen – etenkin siihen, että ihmiset alkoivat protestanttisissa maissa hoitaa omaisuuttaan rehellisesti. Vainio nostaa Lutherin esiin myös arkisen perhe-elämän arvostuksen ja rea- listis-humoristisen suhteen maail- man menoon aina kuolemaa myö- ten. Omasta kuolemastaan Lut- her sanoi: ”Minä olen sontakokka- re ja maailma jättimäinen ahteri, ja me erkanemme toisistamme pian.” Kirjansa lopuksi Vainio arvioi Lut- herin vaikutusta myöhempään lu- terilaisuuteen sekä ekumeniaan. Matkalla ainakin Lutherin huumo- ri on kadonnut jonnekin.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston Uuden testamentin eksegeetiikan dosentti.